

ΙΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΓΑΛΕΡΑ
ΕΝΑ ΠΛΟΙΟ
ΚΑΙ Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΙ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Η ΝΑΥΜΑΧΙΑ ΤΗΣ ΣΑΛΑΜΙΝΑΣ

Η ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΠΟΥ ΑΛΛΑΞΕ
ΤΟΝ ΡΟΥ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

**Η ΜΑΧΗ
ΤΟΥ ΑΡΝΕΜ**
Η ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΤΩΝ
"ΚΟΚΚΙΝΩΝ ΔΙΑΒΟΛΩΝ"

Η ΑΠΟΠΕΙΡΑ
ΔΟΛΟΦΟΝΙΑΣ
ΤΟΥ ΧΙΤΛΕΡ

**Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΩΝ ΦΩΚΛΑΝΤ
Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΝΕΟΤΟΥΡΚΩΝ**

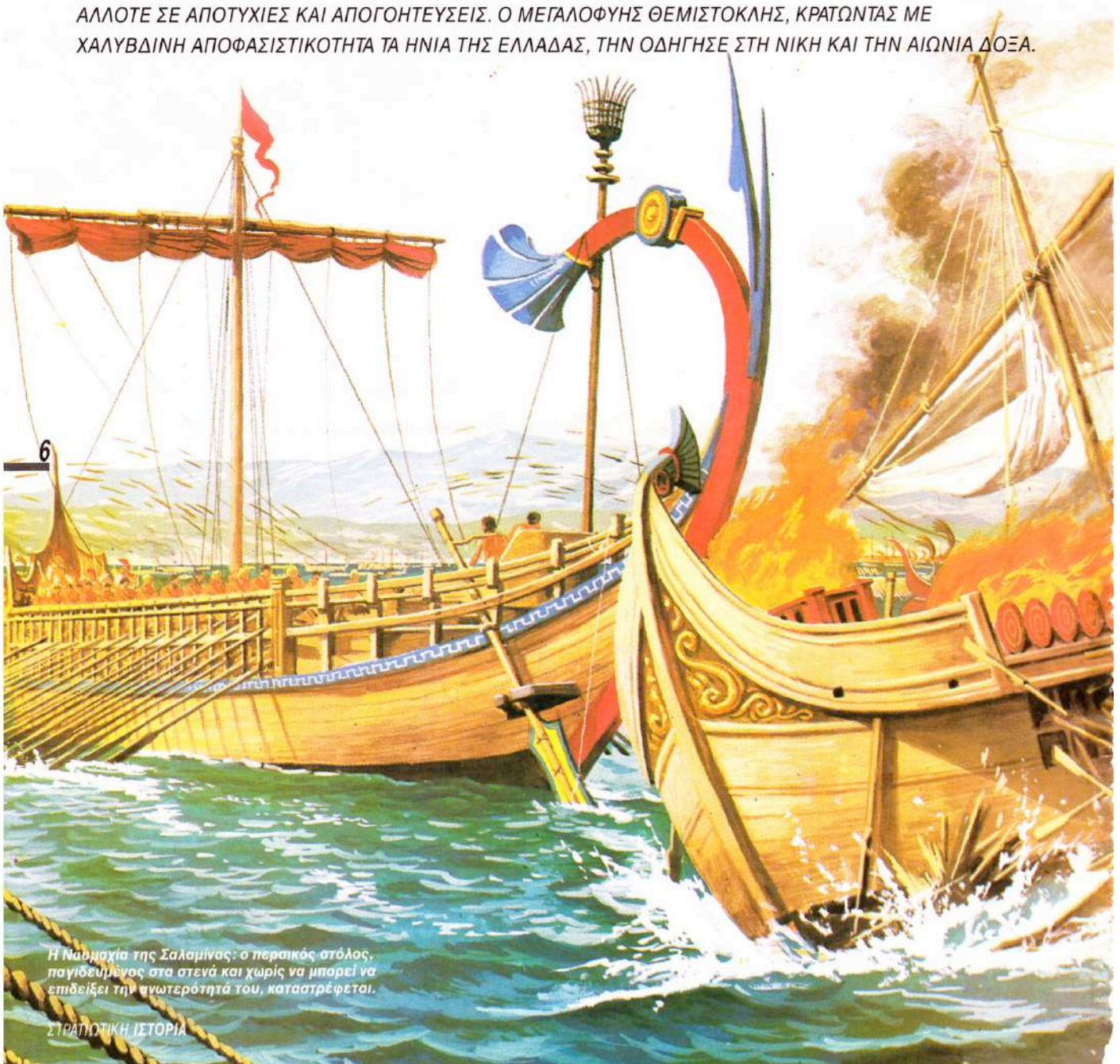
ΤΟ ΚΙΝΗΜΑ ΤΟΥ ΘΩΜΑ ΤΟΥ ΣΛΑΒΟΥ 'Η "ΓΟΥΖΟΥΡΑΙΟΥ" (821-823 μ.Χ.)

"ΕΦΟΡΟΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ" : ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
ΙΣΤΙΟΦΟΡΑ ΠΛΟΙΑ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ ΑΠΟ ΤΟΝ 7ο ΩΣ ΤΟΝ 12ο ΑΙΩΝΑ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Ν. ΓΑΡΟΥΦΑΛΗΣ
Ιστορικός-Αρχαιολόγος

Η ΝΑΥΜΑΧΙΑ

ΜΕΤΑ ΤΟΥΣ ΟΠΛΙΤΕΣ ΤΟΥ ΜΑΡΑΘΩΝΑ ΚΑΙ ΤΩΝ ΘΕΡΜΟΠΥΛΩΝ, ΗΤΑΝ Η ΣΕΙΡΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΩΠΗΛΑΤΩΝ ΝΑ ΑΓΩΝΙΣΤΟΥΝ ΣΤΗ ΣΑΛΑΜΙΝΑ ΓΙΑ ΟΛΑ ΟΣΑ Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΕΙΧΕ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙ ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ-ΚΡΑΤΟΥΣ. ΟΙ ΕΛΕΥΘΕΡΟΙ ΚΑΙ ΑΠΡΟΣΚΥΝΗΤΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΠΟΛΙΤΕΣ, ΜΕ ΟΠΛΑ ΤΗ ΣΚΛΗΡΑΓΩΓΙΑ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ, ΤΗΝ ΚΑΡΤΕΡΙΑ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΥΣΤΡΟΦΙΑ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ, ΔΕΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΑΝ ΣΤΗ ΣΑΛΑΜΙΝΑ ΜΟΝΟ ΤΟΝ ΑΝΕΛΕΥΘΕΡΟ ΠΕΡΣΙΚΟ ΔΕΣΠΟΤΙΣΜΟ, ΑΛΛΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΥΚΛΟΘΥΜΙΚΗ ΙΔΙΟΣΥΓΚΡΑΣΙΑ, ΠΟΥ ΑΛΛΟΤΕ ΟΔΗΓΕΙ ΣΕ ΕΠΙΤΥΧΙΕΣ ΚΑΙ ΘΡΙΑΜΒΟΥΣ ΚΑΙ ΑΛΛΟΤΕ ΣΕ ΑΠΟΤΥΧΙΕΣ ΚΑΙ ΑΠΟΓΟΗΤΕΥΣΕΙΣ. Ο ΜΕΓΑΛΟΦΥΗΣ ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ, ΚΡΑΤΩΝΤΑΣ ΜΕ ΧΑΛΥΒΔΙΝΗ ΑΠΟΦΑΣΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΑ ΗΝΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ, ΤΗΝ ΟΔΗΓΗΣΕ ΣΤΗ ΝΙΚΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΙΩΝΙΑ ΔΟΞΑ.

Η Ναυμαχία της Σαλαμίνας: ο περσικός στόλος, παγιδευμένος στα στενά και χωρίς να μπορεί να επιδείξει την ανωτερότητά του, καταστρέφεται.

ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΗΣ ΣΑΛΑΜΙΝΑΣ

Η ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΠΟΥ ΑΛΛΑΞΕ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ

Όταν έπεσε η νύχτα στις 3 Αυγούστου του 480 π.Χ., οι δύο αντίπαλοι στόλοι, ο ελληνικός και ο περσικός, αποσύρονταν μετά από μια σκληρή και αμφίρροπη ναυμαχία στα φουρτουνιασμένα νερά του Αρτεμίσιο. Τα πληρώματα των Ελλήνων, ιδίως των Αθηναίων, είχαν δώσει μια λυσσαλέα μάχη με τους θαλασσόλυκους Σιδώνιους και τους άλλους Φοίνικες και είχαν καταφέρει να κρατήσουν απαραβίαστη τη βόρεια είσοδο του Ευρίπου, παρέχοντας κάλυψη στα πλεύρα των Ελλήνων μαχητών στις Θερμοπύλες. Είχαν αρχίσει να περισυλλέγουν τους νεκρούς τους και να επισκευάζουν όσα από τα πλοία είχαν υποστεί ζημιές, αποφασισμένοι να συνεχίσουν τον αγώνα την επόμενη μέρα και να μην επιτρέψουν στον εχθρικό στόλο να εισέλθει στο στενό, όταν μέσα στη νύχτα κατέφθασε με μια τριακόντορο από την Τραχίνα ο παρατηρητής Αμβρώνιχος ο Αθηναίος, σύνδεσμος του Λεωνίδα με τον ελληνικό στόλο, και ανήγγειλε την καταστροφή του ελληνικού αποσπάσματος στις Θερμοπύλες. Ο Θεμιστοκλής, ο Ευρυτιάδης και οι άλλοι επικεφαλής του στόλου, κρίνοντας ως επικίνδυνη και άσκοπη τη συνέχιση του αγώνα στο Αρτεμίσιο, διέταξαν γενική υποχώρηση του στόλου προς Νότο, με σκοπό να δώσουν μια ναυμαχία αργότερα, υπό ευνοϊκότερους όρους.

ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗ

Κατά τον πλου του ελληνικού στόλου προς την Αττική ο Θεμιστοκλής, ως ηγήτορας που γνώριζε άριστα την αξία και τη δυναμική της ψυχολογικής επίδρασης πάνω στη θέληση του αντιπάλου, εφάρμοσε τακτική ψυχολογικού πολέμου. Αφού επέλεξε τα πλέον ταχύπλοα αθηναϊκά πλοία πήγαινε εκεί που υπήρχε πόσιμο νερό, όπου πίστευε πως σίγουρα θα ελλιμενιζόταν ο αντίπαλος στόλος, και χάραζε πάνω σε πέτρες επιγραφές για να τις διαβάσουν την επόμενη μέρα οι Ιωνες, που αποτελούσαν σημαντικό τμήμα του περσικού στόλου. Οι επιγραφές αυτές έλεγαν τα ακόλουθα: "Άνδρες Ιωνες, αυτό που κάνετε δεν είναι σωστό, να εκστρατεύετε κατά των πατέρων σας και να θέλετε να υποδουλώσετε την Ελλάδα. Το καλύτερο θα ήταν να έλθετε με το μέρος μας. Αν όμως αυτό δεν μπορείτε να το πράξετε, τουλάχιστον κατά τη μάχη σταθείτε παράμερα και σεις να παρακαλέσετε και τους Κάρες να πράξουν το ίδιο με σας. Αν όμως δεν μπορεί να γίνει ούτε το ένα ούτε το άλλο, εάν είστε αλυσσοδεμένοι από ανώτερη βία, ώστε να μη μπορείτε να αυτομολήσετε, τότε κατά τις επιχειρήσεις, όταν έλθουμε στα χέρια, να φερθείτε σκόπιμα ως δειλοί, ενθυμούμενοι ότι είστε από το ίδιο αίμα με μας και ότι η πρώτη αιτία της έχθρας μας με τους βαρβάρους προήλθε από σας" (Ηρόδ. VIII, 22/μετάφ. Ευ. Πανέτσος). Η ενέργεια αυτή του Θεμιστοκλή, όπως σωστά αναφέρει ο Ηρόδοτος, είχε διπλό σκοπό: να επιτύχει την προσχώρηση των Ιώνων στον ελληνικό στρατό ή να θεωρηθούν ύποπτοι στα μάτια του Ξέρξη και έτσι να μη τους αφήσει να λάβουν ενεργό μέρος στη ναυμαχία.

ΟΙ ΠΕΡΣΕΣ ΠΡΟΕΛΑΥΝΟΥΝ - ΕΚΚΕΝΩΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

Με την κατάληψη των Θερμοπυλών και την αποχώρηση

του ελληνικού στόλου από το Αρτεμίσιο ο Ξέρξης συνέχισε τον δρόμο του για την κατάκτηση ολόκληρης της Ελλάδας. Ο περσικός στόλος κατευθύνθηκε προς την Ισθμία και πραγματοποίησε επιδρομές σε όλες τις παραθαλάσσιες πόλεις της Ελλοπίας (βόρειο μισό της Εύβοιας), λεηλατώντας και ρημάζοντας την περιοχή. Την ίδια στιγμή ο περσικός στρατός προήλασε σκορπώντας τον θάνατο σε όποιον δεν μήδισε. Οι Οπούντιοι Λοκροί, οι Μαλιείς και οι κάτοικοι της Δωρίδας (μητρόπολης των Δωριέων) υποτάχθηκαν χωρίς αντίσταση. Μόνο οι Φωκείς από τους Έλληνες της περιοχής, επειδή δεν θέλησαν να γίνουν εκούσιοι προδότες της Ελλάδας, ανέθηκαν στις κορυφές του Παρνασσού. Οι Πέρσες έκαψαν και κατέστρεψαν τις πόλεις και τα ιερά των Φωκίων και μερικούς Φωκείς που συνέλαβαν τους σκότωσαν, "όπως και κάτι γυναίκες, που τόσο πολλοί τις βίασαν, ώστε πέθαναν" (Ηρόδ. VIII, 32). Ο Ξέρξης περνώντας από τη Βοιωτία ρήμαξε τελείως τη χώρα των Θεσπιέων και τις Πλαταιές, που είχαν εκκενωθεί, τις έκαψε. Οι υπόλοιποι Βοιωτοί στο σύνολό τους μήδισαν.

Σχετικά με τη στάση των Δελφών και του ιερατείου του οι νεώτεροι ιστορικοί πιστεύουν, αντίθετα με όσα περιγράφει ο Ηρόδοτος, πως πήρε ανεπιφύλακτα το μέρος των βαρβάρων, διαφυλάσσοντας έτσι τους θησαυρούς του (Bengtson) και συμβούλευσε ουδετερότητα στις επιμέρους ελληνικές πολιτείες που ήταν ακόμα αδέσμευτες (H. Parke). Ο P. Roussel (Herodote et l' expedition des Perses contre Delphes, REA 29, 1927) θεωρεί τη διήγηση του Ηροδότου, πως τάχα οι Πέρσες επιχειρήσαν να ληστέψουν το Μαντείο και πως τους σταμάτησε η θαυματουργή επέμβαση του Απόλλωνα (με κεραυνούς, σεισμούς και όπλα αυτοκινούμενα), ως θρύλο. Πράγματι υπάρχουν σοβαροί λόγοι να αμφισβητεί κάποιος για τη στάση του Ιερού, το οποίο είχε δώσει πολύ λίγο θάρρος στους Έλληνες και η συμπεριφορά του δείχνει πως θεωρούσε σίγουρη την περσική κατάκτηση. "Η διήγηση του Ηροδότου είναι πιθανώς μέρος της προσπάθειας για αποκατάσταση του κύρους των Δελφών" (Bury & Meiggs, σ. 841, σημ. 6).

Όταν ο ελληνικός στόλος έφτασε από το Αρτεμίσιο στην Αττική, αγκυροβόλησε ύστερα από αίτημα των Αθηναίων στη Σαλαμίνα. Οι τελευταίοι έμειναν έκπληκτοι διαπιστώνοντας πως ο πελοποννησιακός στρατός, αντί να βρίσκεται στρατοπεδευμένος πανστρατιά στη Βοιωτία για άμυνα στον Ελικώνα, είχε συγκεντρωθεί στον Ισθμό, που τον τείχιζε από τη μια θάλασσα ως την άλλη. Τότε κυριέυσε τους Αθηναίους οργή και θλίψη για την προδοσία, έτσι που είχαν εγκαταλειφθεί μόνοι. Με παράτρηση του Θεμιστοκλή αποφάσισαν να εκκενώσουν την πόλη τους. Για τους Αθηναίους όσο η πόλη είχε τους άνδρες της παρέμενε κάστρο άπαρτο ("ανδρών γαρ όντων έρκος εστίν ασφαλές" Αισχ., Πέρσαι, 343). Εξάλλου ο ίδιος ο Θεμιστοκλής, ενεργώντας αποφασιστικά, έδωσε στους Αθηναίους τη δική του ερμηνεία για τον σιβυλλικό χρησμό που είχαν πάρει από το Μαντείο των Δελφών, λέγοντας πως το "ξύλινο τείχος" δεν ήταν τίποτε άλλο από τα πλοία, γιαυτό και ο χρησμός ονομάζει τη Σαλαμίνα θεική και όχι δύστυχη ("Ω θεία Σαλαμίνα, θα καταστρέψεις, εσύ, παιδιά γυναικών, είτε όταν σπέρνεται ο καρπός της Δήμητρας, είτε όταν θερίζεται", Ηρόδ. VII, 141). Οι περισσότεροι Αθηναίοι έστειλαν τα γυναικόπαιδα στην Τροιζήνα, ενώ άλλοι στη Σαλαμίνα. Μόνο μια μικρή ομάδα πολιτών αρνήθηκε να αφήσει απροστάτευτη την ιερή

γη των προγόνων και οχυρώθηκε στην Ακρόπολη για να μην εισέλθει ο βάρβαρος αμαχτητί. Ο Ξέρξης εισέβαλε στην Αττική γύρω στα μέσα του Σεπτεμβρίου του 480 π.Χ., ενώ την ίδια περίπου στιγμή κατέπλεε στο Φάληρο ο περσικός στόλος. Οι Πέρσες στρατιώτες βρίσκοντας την πόλη έρημη από τους κατοίκους της επιδόθηκαν σε δηώσεις και καταστροφές. Μετά από δύσκολη πολιορκία και αφού κατάφεραν να αναρριχηθούν στο βόρειο τείχος, κατέλαβαν την Ακρόπολη. Σκότωσαν τους λίγους υπερασπιστές της και έβαλαν φωτιά στο Ιερό.

ΠΟΛΕΜΙΚΑ ΣΥΜΒΟΥΛΙΑ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Οι διαθέσεις της ελληνικής πλευράς παρουσιάζονται ως απογοητευτικές. Η διχονομία, η έλλειψη συνεννόησης, η προβολή τοπικιστικών αντιλήψεων και η προέλαση του εχθρού ήταν φυσικό να προκαλέσουν σύγχυση, αμηχανία και ηττοπάθεια. Μετά την κατάληψη της Αττικής και την άφιξη του περσικού στόλου στο Φάληρο οι Έλληνες στρατηγοί συνεκάλεσαν πολεμικό συμβούλιο και ύστερα από μια συνεδρίαση που κράτησε ως το θράδυ αποφάσισαν με πλειοψηφία να δώσουν ναυμαχία κοντά στον Ισθμό. Οι Πελοποννήσιοι πίστευαν πως έπρεπε να αμυνθούν στον Ισθμό γιατί η θέση παρουσίαζε το πλεονέκτημα της στενής επαφής χερσαίων και θαλάσσιων δυνάμεων. Επιπλέον σε περίπτωση ήττας μπορούσαν να έχουν ως καταφύγιο την Πελοπόννησο, ενώ στη Σαλαμίνα θα αποκόπτονταν με απρόβλεπτες συνέπειες. Η άποψη αυτή των Πελοποννησίων, που υιοθετήθηκαν για τη δική τους ασφάλεια (Διόδωρ. Σικελ. ΙΑ', 15), σήμαινε εγκατάλειψη της Αίγινας, της Σαλαμίνας και των Μεγάρων και, όπως ήταν αναμενόμενο, αντικρούστηκε έντονα από τους Αθηναίους, τους Αιγινήτες και τους Μεγαρείς, που υποστήριξαν την άμυνα στη Σαλαμίνα.

Φλογερός υποστηρικτής της δεύτερης άποψης ήταν ο Θεμιστοκλής. Ετσι συνεκλήθη με πρωτοβουλία του νέο πολεμικό συμβούλιο, στο οποίο προσπάθησε να πείσει τον ναύαρχο Ευρυβιάδη πως ήταν περισσότερο επωφελές να αγωνιστούν στα κλειστά νερά της Σαλαμίνας, παρά στον ανοικτό κόλπο του Ισθμού όπου ο εχθρός λόγω της υπεροπλίας του θα υπερίσχυε. Σε ήρεμο τόνο του είπε τα ακόλουθα: "Στο χέρι σου είναι να σώσεις σήμερα την Ελλάδα, εάν με ακούσεις εμένα και μείνεις εδώ να δώσεις ναυμαχία και δεν σε πείσουν οι λόγοι αυτών, ώστε να επαναφέρεις τα πλοία στον Ισθμό. Άκουσε τα δύο σχέδια και σύγκρινέ τα. Αν δώσεις μάχη στον Ισθμό θα ναυμαχήσεις σε ανοικτό πέλαγο, πράγμα που για μας δεν συμφέρει καθόλου. Εξάλλου θα χάσεις τη Σαλαμίνα, τα Μέγαρα και την Αίγινα, έστω και αν η τύχη μας ευνοήσει στ' άλλα. Μαζί δηλαδή με το ναυτικό τους θα ακολουθήσει και ο πεζικός στρατός των βαρβάρων και έτσι θα τους οδηγήσεις εσύ ο ίδιος κατά της Πελοποννήσου και θα εκθέςεις έτσι σε κίνδυνο ολόκληρη την Ελλάδα. Αν όμως κάνεις όσα εγώ προτείνω, ιδού τί πλεονέκτημα θα βρεις. Πρώτα θα πολεμήσουμε σε μέ-

ρος στενό με λίγα πλοία τα δικά μας απέναντι σε πολλά, και, αν η έκβαση της μάχης είναι αυτή που φαίνεται πιθανή, θα εξασφαλίσουμε νίκη λαμπρή. Διότι το να ναυμαχήσουμε σε στενό μέρος είναι υπέρ μας, ενώ είναι υπέρ εκείνων να ναυμαχήσουμε σε ανοικτό μέρος. Και το μεγαλύτερο πλεονέκτημα είναι πως το ίδιο θα ναυμαχήσεις για την Πελοπόννησο παραμένοντας εδώ, όπως και αν ναυμαχούσες κοντά στον Ισθμό. Αν σκεφτείς ώριμα δεν θα φέρεις ο ίδιος τον εχθρό να κτυπήσει την Πελοπόννησο". (Ηρόδ., VIII, 60).

Με αυτά τα επιχειρήματα ο Θεμιστοκλής προσπάθησε να πείσει τον Ευρυβιάδη και τους Πελοποννησίους να παραμείνουν στη Σαλαμίνα, αλλά δέχθηκε μια σφοδρή και προσβλητική επίθεση από τον Αδεύμαντο τον Κορίνθιο, ο οποίος του είπε πως δεν έχει δικαίωμα λόγου και ψήφου στο συμβούλιο γιατί είναι "άνθρωπος άπατρις". Τότε ο Θεμιστοκλής εξοργίστηκε και απάντησε πως οι Αθηναίοι έχουν πόλη και χώρα μεγαλύτερη από εκείνων, εφόσον έχουν διακόσια πλοία εξοπλισμένα με τα πληρώματά τους, απευθυνόμενος δε προς τον Ευρυβιάδη και προς όλους τους Έλληνες στρατηγούς τους απείλησε πως, αν φύγουν και εγκαταλείψουν τη Σαλαμίνα, οι Αθηναίοι θα πάρουν τις οικογένειές τους και θα πάνε στην Ιταλία, στη Σύρι, και θα κτίσουν αποικία!

Οι Πελοποννήσιοι γνώριζαν πως άμυνα στον Ισθμό χωρίς κάλυψη από τη θάλασσα ήταν μάταιη, επειδή οι Πέρσες μπορούσαν να διενεργήσουν απόβαση στην Αργολίδα ή στη Λακωνία, τερματίζοντας κάθε αγώνα. Ετσι μπροστά στο ενδεχόμενο να χάσουν την υποστήριξη του αθηναϊκού στόλου, που αποτελούσε το μισό του ελληνικού, υιοθέτησαν με θαρραυμία την άποψη του Θεμιστοκλή.

ΠΟΛΕΜΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΩΝ ΠΕΡΣΩΝ

Στο μεταξύ και οι Πέρσες συσκέφθηκαν προκειμένου να αποφασίσουν αν θα ναυμαχήσουν στη Σαλαμίνα. Όλοι πρότειναν να δοθεί ναυμαχία, εκτός στην Αρτεμεία, βασιλείσα της Αλικαρνασσού, που μίλησε με μεγάλο θάρρος στον Μεγάλο Βασιλιά. Του πρότεινε να μη βιαστεί γιατί οι Έλληνες δεν θα μπορούσαν να μείνουν ενωμένοι πολύ καιρό και, έχοντας πρόβλημα ανεφοδιασμού, θα διαλυθούν και θα φύγουν ο καθένας για την ιδιαίτερη πατρίδα του. Αντίθετα, του είπε, αν βιαστεί και δώσει ναυμαχία, σε ενδεχόμενη ήττα του ναυτικού θα παρασυρθεί στην καταστροφή και το πεζικό.

Η αλήθεια είναι πως ο περσικός στόλος δεν μπορούσε να δράσει ανεξάρτητα από το πεζικό και αντίστροφα. Προκειμένου λοιπόν να προελαίσει η περσική στρατιά προς τον Ισθμό ήταν απαραίτητο να ακολουθήσει και ο στόλος. Ετσι ο τελευταίος θα έπρεπε είτε να καταστρέψει τον ελληνικό στόλο που ναυλοχούσε στη Σαλαμίνα, είτε να αφήσει στον Σαρωνικό μια δύναμη για να ακυρώσει οποιαδήποτε ενέργειά του και να εξασφαλίσει τον ανεφοδιασμό των Περσών. Αν ο περσικός στόλος χωριζόταν θα έχανε το πολύ σημαντικό πλεονέκτημα της υπεροπλίας, γεγονός πολύ

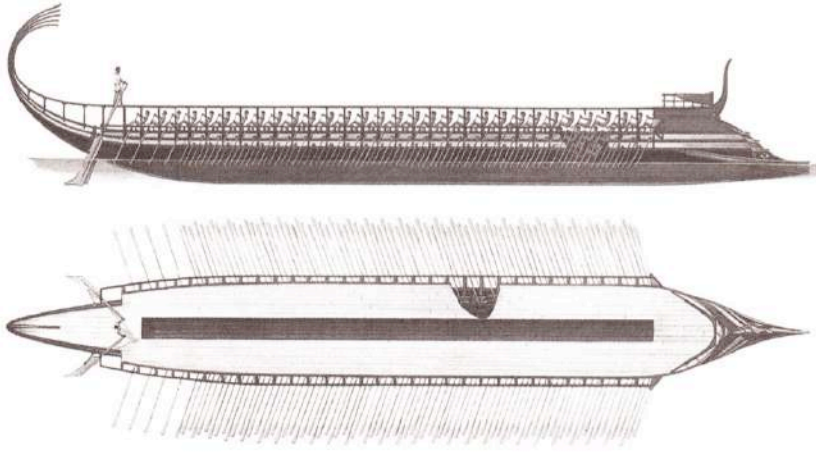
αρνητικό. Με βάση αυτά τα δεδομένα ο Ξέρξης, που βιαζόταν να αποσπάσει μια θριαμβευτική νίκη, αποφάσισε να κτυπήσει τους Έλληνες στα στενά της Σαλαμίνας. Κατά τα φαινόμενα ο αντικειμενικός σκοπός των Περσών επιτελών ήταν μια αιφνιδιαστική (μέσα στη νύχτα) επίθεση εναντίον των ελληνικών πλοίων που ήταν συρμένα στον στόλο αμμουδιές του κόλπου της αρχαίας Σαλαμίνας. Μετά την καταστροφή του ελληνικού στόλου ο στρατός των Πελοποννησίων στον Ισθμό δεν θα είχε ελπίδα.

ΤΟ ΣΤΡΑΤΗΓΗΜΑ ΤΟΥ ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗ

Αμέσως αφότου πήρε την απόφασή του ο Ξέρξης έδωσε διαταγή απόπλου του στόλου. Οι Πέρσες προχώρησαν προς τα στενά της Σαλαμίνας και αναπτύχθηκαν σε γραμμή μάχης, κλείνοντας και τις δύο πλευρές της Ψυττάλειας. Η κίνηση των Περσών θορόβησε τους Έλληνες. Αν και οι επικεφαλής του στόλου είχαν πάρει ομόφωνη απόφαση να ναυμαχήσουν στη Σαλαμίνα, (στον Ισθμό οι Πελοποννήσιοι συνέχιζαν να οχυρώνονται, θεωρώντας πως από τον στόλο δεν είχαν να περιμένουν κάποια σημαντική επιτυχία. Φαίνεται πως τόσο οι Πελοποννήσιοι στον στόλο, όσο και εκείνοι στον Ισθμό, κατέκριναν την απόφαση του Ευρυβιάδη. Ο Διόδωρος (ΙΑ', 16) αναφέρει πως "το πλήθος δεν πειθαρχούσε, και όπως όλοι ήταν τρομαγμένοι από το μέγεθος των περσικών δυνάμεων, ενώ δεν έδινε κανείς σημασία στα λόγια των αρχηγών" (μετάφ. Απ. Παπανδρέου). Οι Πελοποννήσιοι είχαν αγωνία και φοβούνταν όχι τόσο για τον εαυτό τους, όσο για την ίδια την Πελοπόννησο. Μέσα σε αυτή την έκρυθμη κατάσταση συνεκλήθη νέο πολεμικό συμβούλιο.

Ο Θεμιστοκλής, βλέποντας πως επρόκειτο να επικρατήσει η άποψη των Πελοποννησίων, έστειλε κρυφά στο στρατόπεδο των Περσών με μια βάρκα έναν δικό του άνθρωπο, τον Σίκκινο, δούλο και παιδαγωγό των παιδιών του (περσικής καταγωγής κατά τον Πλούταρχο). Εκείνος ισχυρίστηκε στον Ξέρξη πως τον έστειλε ο Θεμιστοκλής, γιατί διακείται ευνοικά προς τον βασιλιά και προτιμά να υπερισχύσουν οι Πέρσες, και πως οι Έλληνες είναι τρομοκρατημένοι και ετοιμάζονται να φύγουν τη νύχτα. Εδώ φαίνεται η μεγαλοφυΐα, αλλά και ο αδίστακτος χαρακτήρας του μεγάλου Αθηναίου στρατηγού. Σίγουρα όσα ανέφερε στον Ξέρξη ήταν αλήθεια (θα τολμούσε εύκολα κάποιος να ισχυριστεί πως ήταν μια καθαρή πράξη εσχάτης προδοσίας), συγχρόνως όμως απέτρεπε την Ελλάδα από μια πιθανότατη καταστροφή της. Ο Θεμιστοκλής, με την άφραση στρατηγική του διορατικότητα, δεν μπορούσε να ανεχθεί τη λήψη μιας πέρα ως πέρα λανθασμένης απόφασης (όπως ο ίδιος πίστευε), προϊόν της στενοκεφαλιάς και της πολιτικής μωυπιάν ορισμένων Ελλήνων. Ετσι δεν δίστασε να χρησιμοποιήσει προς όφελος της πατρίδας κάθε μέσο. Το ηθικά σωστό για τον Θεμιστοκλή ήταν το εθνικά συμφέρον.

Ο Ξέρξης έπεσε στην παγίδα του Θεμι-

Αναπαράσταση τριήρους (πλευρική όψη και κάτοψη): Σε κάθε στική τριήρη επέβαιναν 170 κωπηλάτες και 18 πεζοναύτες, από τους οποίους οι 4 ήταν τοξότες και οι υπόλοιποι οπλίτες (Πλούτ. Θεμιστ. 14). Το πλήρωμα περιελάμβανε και έναν αυλητή που κρατούσε τον ρυθμό στους κωπηλάτες. Τη διοίκηση του πλοίου είχε ο τριήραρχος. Κύριο όπλο ήταν το ίδιο το σκάφος με το χαλκοσκέπαστο έμβολο της πλώρης του. Το κατά πόσο όμως μια τριήρης ήταν αποτελεσματική και περισσότερο μάχιμη εξηρέτατο καθορα από την επιδεξιότητα, την εκπαίδευση και την πείρα των κωπηλατών (Ρ. Connolly, "Η πολεμική τέχνη των αρχαίων Ελλήνων", εκδ. Ι. Σιδέρης).

στοκλή και έστειλε μέσα στη νύχτα 200 πλοία (αιγυπτιακά κατά τον Διόδωρο, ΙΑ', 17) να περιπλεύσουν τη Σαλαμίνα και να φράξουν το στενό μεταξύ Σαλαμίνας και Μεγάρων, ώστε να εμποδίσουν πιθανή υποχώρηση και φυγή των ελληνικών πλοίων. Όλες αυτές οι κινήσεις εκτελέστηκαν αθόρυβα μέσα στο σκοτάδι (χωρίς σελήνη). Έτσι δεν έγιναν αντιληπτοί από τους Έλληνες. Συγχρόνως ο Πέρσης βασιλιάς έδωσε διαταγή να αποβιβαστούν Πέρσες πεζοί στο νησάκι της Ψυττάλειας, με σκοπό όταν αρχίσει η ναυμαχία να σώζουν τους δικούς τους ναυαγούς και να φονεύουν τους εχθρούς.

Λίγο πριν ξημερώσει ο Αριστειδής έφερε στον στόλο την είδηση για την κυκλωτική κίνηση των Περσών, την ίδια ώρα που οι Έλληνες στρατηγολογομαχούσαν αγνώοντας πως οι Πέρσες τους είχαν ήδη περικυκλώσει. Αυτοί εξακολουθούσαν να είναι κάπως επιφυλακτικοί και δυσιπιστούσαν στον Αριστειδή, μέχρις ότου φάνηκε μια τριηρης που αυτομόλησε από τον περσικό στόλο, φέρνοντας τα ίδια νέα και στερώντας έτσι από τους Πέρσες το πλεονέκτημα του αιφνιδιασμού. Τότε συνέβη αυτό που είναι το πιο χαρακτηριστικό φαινόμενο της ελληνικής κυκλοθυμικής ιδιοσυγκρασίας. Οι Έλληνες, οι ίδιοι άνθρωποι που λίγο πριν φιλονικούσαν και ήθελαν να αποφύγουν τη μάχη, όταν διεπίστωσαν ότι ήταν "υποχρεωμένοι" να πολεμήσουν αποφάσισαν να νικήσουν. Μέσα σε ατμόσφαιρα ενθουσιασμού όλοι εισήλθαν στα πλοία και ετοιμάστηκαν για την ιστορική ναυμαχία.

Αν τα γεγονότα έχουν αυτή την ακολουθία, τότε ο Θεμιστοκλής εξασφάλισε με την αποστολή του πράκτορά του δύο πολύ κρίσιμα τακτικά πλεονεκτήματα. Πρώτον ανάγκασε τον αντίπαλο να δώσει μάχη στο σημείο που αυτός είχε επιλέξει και δεύτερον πέτυχε μια κρίσιμη μείωση της περσικής ναυτικής δύναμης, καθώς με τη διαρροή της πληροφορίας περί πιθανής φυγής των Ελλήνων τη νύ-

χτα ανάγκασε τον Ξέρξη να αποσπάσει από τον στόλο του 200 πλοία με σκοπό τη φύλαξη του στενού Σαλαμίνας-Μεγάρων, θέτοντας ένα σημαντικό τμήμα της δύναμής του εκτός μάχης. Ίσως μάλιστα αυτός ο ελιγμός να ήταν ήδη αποφασισμένος από τον Ξέρξη, για να κυκλώσει αιφνιδιαστικά τους Έλληνες. Όπως γράφει ο Γάλλος ναύαρχος Jurien De La Graviere, "είναι πολύ επιτυχείς συνήθως οι μεγάλοι ελιγμοί, αλλά είναι ασφαλέστερο το να τηρείς τις δυνάμεις σου διαθέσιμες".

ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΤΑΞΗ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΑΛΩΝ

Περσικός στόλος

Λίγο πριν τα χαράματα της 28ης Σεπτεμβρίου του 480 π.Χ. (13η αττικού μηνός Βοηδρομιώνος - η σελήνη στο τελευταίο τέταρτο - του πρώτου έτους της 75ης Ολυμπιάδας, επί Αθηναίου άρχοντα Καλλιάδη), ο περσικός στόλος, που ήταν παρατεταγμένος σε τρεις σειρές στην είσοδο του στενού, με απόλυτη τάξη και πειθαρχία εισήλθε στο στενό παραπλέοντας τις ακτές της Αττικής. Όλη τη νύχτα αρμενίζοντας τη θάλασσα, χωρίς να αντικρίζουν πουθενά τους Έλληνες, οι Πέρσες πίστεψαν πως είχαν καταφέρει να τους αιφνιδιάσουν. Ηδη ο ήλιος άρχισε να ρίχνει τις πρώτες ακτίνες του όταν οι τριήρεις της Σιδώνας και της Τύρου είχαν φτάσει στην είσοδο του κόλπου της Ελευσίνας, ενώ οι καρικές, τελευταίες, έπαιρναν θέση ανατολικά, κοντά στην Κυνόσουρα.

Σύμφωνα με τον Αισχύλο (Πέρσαι, 341), που ήταν και αυτόπτης μάρτυρας, ο Ξέρξης παρέταξε στη Σαλαμίνα 1.207 πλοία, από τα οποία τα 207 ήταν εύδρομα ("υπέρκοποι τάχει"). Ο Ηρόδοτος (VII, 89) αναφέρει τον ίδιο αριθμό κατά την απαρτίθιση των περσικών δυνάμεων στην αρχή της εκστρατείας, όταν συγκεντρώθηκε ο περσικός στόλος στον Δο-

ρίσκο της Θράκης. Σε όλα τα πλοία υπήρχαν στρατιωτικά αγήματα από Πέρσες, Μήδους και Σάκες. Αν και οι δύο πηγές συμφωνούν σε ό,τι αφορά τον αριθμό των πλοίων, είναι σημαντικό το ότι ο Ηρόδοτος αναφέρει τον παραπάνω αριθμό στην αρχή της εκστρατείας, ενώ ο Αισχύλος στη Σαλαμίνα. Από τον Δορίσκο μέχρι τη Σαλαμίνα ο περσικός στόλος είχε αρκετές απώλειες, που υπολογίζονται στις 700 μονάδες (έχασε 400 πλοία από Θύελλα στο ακρωτήριο Σηπιάδα της Μαγνησίας, 200 από τρικυμία στα Κοίλα της Εύβοιας και 70 περίπου στη ναυμαχία στο Αρτεμίσιο). Ο Ηρόδοτος γράφει βέβαια πως στο μεταξύ ήλθαν ενισχύσεις, αλλά είναι αρκετά αμφίβολο αν τελικά αυτές κάλυψαν την απώλεια 700 πλοίων. Εύλογα είναι δυνατό να υποτεθεί πως οι περσικές ναυτικές δυνάμεις στη Σαλαμίνα δεν πρέπει να ξεπερνούσαν, μετά την ενίσχυσή τους από νέα σκάφη, τις 800 περίπου τριήρεις, που σε σχέση με τον ελληνικό στόλο (380 μονάδες) δίνουν μια αποδεκτή αναλογία 2:1.

Τα μειονεκτήματα του περσικού στόλου ήταν πολλά: τα πλοία είχαν ως κυβερνήτες Πέρσες ευγενείς που δεν είχαν ναυτική περί του πολέμου πείρα. Η ύπαρξη Περσών στρατιωτών πάνω στα πλοία υποδηλώνει μια έντονη καχυποψία σχετικά με τη νομιμοφροσύνη (άρα και τη μαχητικότητα) των Ιώνων, που μαζί με τους Φοινίκες ήταν οι πιο έμπειροι. Σωστά λοιπόν διατυπώθηκε η άποψη πως η απειρία των αξιωματικών και η έλλειψη πίστης πολλών πληρωμάτων στον αγώνα θα απέβαινε μοιραία κατά τη ναυμαχία.

Ο περσικός στόλος, αποτελούμενος από 600 περίπου πλοία (200 είχαν αποσπασθεί) στα οποία επέβαιναν πάνω από 120.000 άνδρες, απλώθηκε σε μήκος 5-6 km έχοντας στα νώτα του την ακτή του όρους Αιγάλεω. Στο ανατολικό κέρασ παρατάχθηκαν οι ισχυρότατες φοινικικές μοίρες, στο αριστερό οι Ιώνες (με τους Κάρες στην άκρη) και στο κέντρο οι ναυτικές δυνάμεις των άλλων εθνών (Κιλικών, Κυπρίων, κ.ά.). Ήταν φανερό πως οι Φοινίκες, που "είχαν μεγάλη υπεροχή εξαιτίας του μεγάλου αριθμού τους και της πείρας τους στα ναυτικά" (Διόδωρ. Σικ. ΙΑ', 18, 1), είχαν ως αποστολή την "υπερφαλόγηση" του ελληνικού στόλου και την παρεμπόδιση του να διαφύγει προς τη Μεγαριδα.

Έτσι, σε συνδυασμό με την αιγυπτιακή μοίρα ο ελληνικός στόλος ήταν απόλυτα κυκλωμένος από τα πλοία του Ξέρξη ("περιέχεσθαι γαρ παν το στρατόπεδον το Ελληνικόν υπό των νεών των Ξέρξω", Ηρόδ. VIII, 81), που περίμεναν να "πίσσουν στον ύπνο" τους υποχωρούντες (σύμφωνα με τις πληροφορίες) Έλληνες. Ο Ξέρξης βρισκόταν κιόλας καθισμένος ψηλά, να παρατηρεί τον στόλο και την παράταξη. Είχε στήσει έναν χρυσό θρόνο στις πλαγιές του όρους Αιγάλεω, πιθανότατα στον λόφο όπου σήμερα βρίσκεται ο ναός του Αγίου Γεωργίου Κερασινίου (υψόμετρο 54 m), στον μυχό του εκεί κόλπου, όπου υπάρχει αρκετός χώρος μεταξύ της παραλίας και του λόφου για να παραταχθεί ισχυρό τμήμα στρατού (Παπαχατζής).

Ελληνικός στόλος

Οι Έλληνες, έχοντας πληροφορηθεί τις κινήσεις των εχθρών, ειρήλθαν στα πλοία τους και εγκατέλειψαν το αγκυροβόλιό τους. Ανοίχτηκαν στη θάλασσα και παρατάχθηκαν με καθορισμένη σειρά κατά πόλεις, έτοιμοι για ναυμαχία. Αμφιβολίες υπάρχουν ως προς τον ακριβή αριθμό των πλοίων που είχε στη δύναμή του ο ελληνικός στόλος. Ο σαλαμινομάχος Αισχύλος (Πέρσαι, 333) αναφέρει 310 πλοία, ενώ ο Ηρόδοτος 378, που μαζί με την τριήρη των Λημνίων, η οποία αυτομόλησε στο Αρτεμίσιο, και την τριήρη των Τηνίων, η οποία αυτομόλησε πριν από τη ναυμαχία στη Σαλαμίνα, ανήλθαν στις 380 μονάδες. Ωστόσο στον κατάλογο που παραθέτει ο Ηρόδοτος για κάθε πόλη ξεχωριστά αναφέρονται 366 τριήρεις. Συμμετείχαν επίσης και επτά πεντηκόντοροι.

Το αριστερό κέρας έλαβαν οι 180 αθηναϊκές τριήρεις, έχοντας αριστερά τους σαν στήριγμα τη νησίδα του Αγίου Γεωργίου ώστε να αποφύγουν πιθανή κυκλωτική κίνηση των απέναντί τους παρατεταγμένων Φοινίκων. Στο κέντρο τοποθετήθηκαν οι μοίρες των άλλων ελληνικών πόλεων και στο δεξιά τιμητικό κέρασ παρατάχθηκαν οι Μεγαρείς με 20 τριήρεις, έπειτα οι 16 τριήρεις των Λακεδαιμονίων με επικεφαλής τον Ευρυβιάδη και δίπλα τους οι 30 αξιόμαχες αιγινητικές τριήρεις, έχοντας δεξιά τους σαν στήριγμα την Κυνόσουρα. Οι Μεγαρείς και οι Αιγινητές παρατάχθηκαν στη δεξιά πτέρυγα γιατί, σύμφωνα με τον Διόδωρο (ΙΑ', 18), θεωρούντο ως οι πιο ικανοί μετά τους Αθηναίους και επιπλέον κυριαρχούσε η άποψη πως θα επεδείκνυαν τη μεγαλύτερη μαχητικότητα, επειδή σε περίπτωση αποτυχίας δεν είχαν τη δυνατότητα να καταφύγουν στην πατρίδα τους. Σημαντικό τμήμα των κορινθιακών πλοίων (ίσως 30 μονάδες) είχε σταλεί για να εμποδίσει πιθανή παραβίαση του βόρειου στενού από την αιγυπτιακή μοίρα.

Ναύαρχος ήταν, όπως και στο Αρτεμίσιο, ο Σπαρτιάτης Ευρυβιάδης, γιός του Ευρυκλείδη. Όμως η συμμετοχή των Αθηναίων με 180 τριήρεις έδινε στον Θεμιστοκλή έναν αποφασιστικό και κυρίαρχο ρόλο στις εξελίξεις. Πρέπει επίσης να επισημανθεί πως, εκτός από τους Αθηναίους, οι Έλληνες δεν παρέταξαν το σύνολο των ναυτικών τους δυνάμεων στη Σαλαμίνα. Είναι γνωστό (Ηρόδ. VIII, 46) ότι οι Αιγινητές είχαν εκτός των 30 πλοίων και άλλα, εξοπλισμένα, με τα οποία φρουρούσαν τη χώρα τους. Το ίδιο πιθανότατα έπραξαν και οι Πελοποννήσιοι, που πρέπει να κράτησαν σημαντικές εφεδρείες αν ληφθεί υπόψη η απροθυμία τους να πολεμήσουν στα στενά της Σαλαμίνας. Οι Έλληνες, 70.000 άνδρες επιβαίνοντες σε 350 τριήρεις (κάθε τριήρης είχε περίπου 200 άτομα πλήρωμα - 170 κωπηλάτες, 14 οπλίτες και 4 τσοξότες), άρχισαν γενική επίθεση.

Η ΝΑΥΜΑΧΙΑ

Καθώς οι Έλληνες ξεκίνησαν, αμέσως τους επιτέθηκαν οι Πέρσες. Μέσα στη στενή λεκάνη της Σαλαμίνας 950 πολεμικά πλοία και

190.000 άνδρες ήταν έτοιμοι να εμπλακούν σε μια μάχη στην οποία διακυβευόταν η ελευθερία της Ελλάδας. Οι πολεμιστές στέκονταν όρθιοι στις πλώρες των πλοίων, με προτεταμένες τις λόγχες και τα τόξα, ενώ οι τριήραρχοι παραμόνευαν για να μπήξουν το χάλκινο έμβολο του σκάφους στα πλευρά κάποιου εχθρικού πλοίου. Παντού αντηχούσαν τα παραγγέλματα των κελευστών, ενώ το νερό άφριζε από τη ρυθμική κίνηση 150.000 κουπιών. Τότε ακούστηκε από το μέρος του ελληνικού στόλου ένας ήχος σαν βοή τραγουδιού, αντιλαλώντας στα βράχια του νησιού και προκαλώντας δέος στους βαρβάρους. Με τη συνοδεία πολεμικής οάλπιγγας οι Έλληνες τραγουδούσαν σεμνό πολεμικό παίαντα: "Ω παιδιάς Ελλήνων, ίτε, ελευθερούτε πατρίδ', ελευθερούτε δε παίδας, γυναίκας, θεών τε πατρών έδη, θήκας τε προγόνων. Νυν υπέρ πάντων αγών" (Αισχύλος, Πέρσαι, 396-399). Όμως και οι Πέρσες άρχισαν να κραυγάζουν δικές τους πολεμικές ιαχές και να κτυπούν με τα ξιφη τις χάλκινες ασπίδες τους. Μια φοβερή βοή απλώθηκε παντού!

Ξαφνικά, ενώ οι δύο στόλοι έδειχναν πως

άλλα της γραμμής ώστε να μη χαθεί η συνοχή του στόλου.

Όταν ο ελληνικός στόλος έφτασε στη θάλασσα γραμμή Αγίου Γεωργίου-Κυνόσουρας, έχοντας πλέον στις πτέρυγες τα δύο αυτά φυσικά στήριγματα, ακινητοποιήθηκε για να πλήξει τον εχθρικό στόλο σε εκείνο το σημείο. Επιπλέον, όπως διηγείται ο Πλούταρχος (Θεμ. 14) "ο Θεμιστοκλής φαίνεται πως πρόσεξε και αξιοποίησε το χρονικό σημείο της μάχης εξίσου καλά με τον τόπο. Γιατί δεν άφησε τις τριήρεις να κινηθούν ενάντια στα εχθρικά πλοία παρά μόνο όταν ήρθε η συνηθισμένη ώρα που σηκώνεται πάντα ζωήρος άνεμος και κύμα από το πέλαγος στα στενά. Και αυτό γιατί, ενώ δεν θα έβλαπτε τα ελληνικά πλοία, που ήταν άβαθα και χαμηλά, έκανε τα βαρβαρικά, τα οποία είχαν υψηλές πρύμνες και ήταν δυσκίνητα με πολλούς ορόφους στα καταστρώματα, να παραπαίουν, καθώς το κύμα αλλά και ο αέρας τα χτυπούσαν και τα ανάγκαζαν να λοξεύουν και να παρουσιάζουν τα πλευρά τους στους Έλληνες" (μετάφ. Μ. Μερακλής).

Τότε σε όλο τον ελληνικό στόλο ακούστη-

Οι Πέρσες λεηλατούν την Ακρόπολη και σκοτώνουν τους λιγαστούς υπερασπιστές της (πιν. John James).

σε λίγο θα συγκρούονταν, οι Έλληνες σήκωσαν τα κουπιά και ανέκρουσαν πρύμνα, συμπτυσσόμενοι προς την ακτή της Σαλαμίνας, μπροστά στα μάτια των έκπληκτων Περσών που πίστεψαν πως υποχωρούσαν. Οι τελευταίοι όμως δεν αντελήφθησαν την παγίδα. Οι επιτελείς του ελληνικού στόλου γνώριζαν πως αν συνέχιζαν θα συναντούσαν τους Πέρσες στο μέσο του στενού, όπου είχε και το μεγαλύτερο εύρος, γεγονός που θα έδινε το πλεονέκτημα στον εχθρικό στόλο να αναπυχθεί με άνεση και να επιχειρήσει κυκλωτική κίνηση "υπερφαλαγγίζοντας" τις ελληνικές πτέρυγες. Γι' αυτό άρχισαν να κωπηλατούν προς τα πίσω ("πρύμνην ανεκρούοντο"), διατηρώντας όμως τις πλώρες στραμμένες προς τον εχθρό. Η σύμπυξη έγινε με απόλυτη τάξη σε όλη την ελληνική γραμμή των τριών χιλιομέτρων, με τις μονάδες να έχουν κρατήσει τις αρχικές τους θέσεις. Ο ελιγμός αυτός απαιτούσε μεγάλη επιδεξιότητα, καθώς 350 κωπηλάτα πολεμικά πλοία έπρεπε μόλις δόθηκαν τα παραγγέλματα να κάνουν "κράττει" και να κινηθούν "ανάποδα", καθένα διατηρώντας ξεχωριστά την επαφή του με τα

κε μια φωνή που μεταδόθηκε ταχύτητα από πλοίο σε πλοίο: "Δαιμόνιοι, μέχρι που τέλος θα υποχωρείτε;". Αυτό ήταν το σύνθημα για γενική αντεπίθεση. Οι ελληνικές τριήρεις, "σαν αληθινή χάσκουσα σιαγόνα" (Graviere), κινήθηκαν προς τους Πέρσες. Οι Έλληνες κωπηλάτες βάλθηκαν να αναπτύξουν τη μέγιστη ταχύτητα εμβολισμού (12 μίλια ανά ώρα). Πρώτο έφτασε στις εχθρικές γραμμές ένα αθηναϊκό πλοίο με κυβερνήτη τον Αμεινία από την Παλλήνη και κτυπώντας με τη χάλκινη αρματωσιά του εμβόλου του συνέτριψε τα πλευρά και τις κουπαστές μιας φοινικικής τριήρους. Το ελληνικό σκαρί είχε πλήξει τα ισάλα του εχθρικού και είχε εισχωρήσει δινώντας του μεγάλη κλίση. Ετσι έμειναν, αεχρώριστα, τα δύο πλοία

και τότε μια άγρια μάχη ξέσπασε ανάμεσα στα δύο καταστρώματα. Πολλά πλοία έσπευσαν να βοηθήσουν τον Αμεινία και "εν ριπή οφθαλμού" η ναυμαχία γενικεύθηκε σε όλη τη γραμμή του μετώπου. Η σύγκρουση ήταν σφοδρή!

Οι Πέρσες, κατά τον Διόδωρο (ΙΑ, 18), στην αρχή έπλεαν διατηρώντας την τάξη τους, καθώς είχαν αρκετό χώρο και οι γραμμές τους κρατούσαν καλά. Όταν όμως έφθασαν στο σημείο που το μέτωπο είχε τη μικρότερη έκταση ήταν υποχρεωμένοι να αποσπών μερικά πλοία από την πρώτη γραμμή, δημιουργώντας μεγάλη αταξία. Ετσι μέσα στον στενό χώρο έκαναν τις επιθέσεις τους τμηματικά και έπεφταν συγχυσμένοι ο ένας πάνω στον άλλο. Το στρατήγημα του Θεμιστοκλή είχε πετύχει, καθώς τα ελληνικά πλοία, εξισωμένα αριθμητικά με τους βαρβάρους, αντιμετώπιζαν ίσο περίπου αριθμό εχθρικών πλοίων. Ήταν τόσα τα στριμωγμένα περσικά πλοία, που ήταν αδύνατο να βοηθήσει το ένα το άλλο. Οι χάλκινες πλώρες τους συγκρούονταν και έσπαζαν τα κουπιά τους, ενώ οι Έλληνες με πολλή τέχνη κτυπούσαν και με ταχύτητα γυρνούσαν ανάστροφα τα κουπιά τους και απαγκιστρώνονταν για να ορμήσουν πάλι. "Οι ελεύθεροι πολίτες των ελληνικών πόλεων, στις οποίες η ελευθερία μαζί με την ευψυχία ήταν η υπέρτατη αξία, αγωνίζονταν υπέρ βωμών και εστιών με ανδρεία και αυταπάρνηση", θα γράψει ο Αλ. Δεσποτόπουλος.

Όμως τόσο οι Φοίνικες, που ήταν απέναντι από τους Αθηναίους, όσο και οι Ιωνες, οι οποίοι μάχονταν στο αριστερό περσικό κέρασ και σύμφωνα με τον Ηρόδοτο δεν εισάκουσαν την προτροπή του Θεμιστοκλή να προσποιηθούν τους δειλούς, πολεμούσαν με εξαιρετική γενναϊότητα και αιχμαλώτισαν αρκετά ελληνικά πλοία. Μέχρι το μεσημέρι ήταν δύσκολο να εικάσει κάποιος την έκβαση της ναυμαχίας. Στο δεξιό ελληνικό κέρασ, προς τον Πειραιά, οι Λακεδαιμόνιοι και οι Αιγινήτες αντιμετώπιζαν με πολύ μεγάλη δυσκολία τους Ιωνες και είχαν μεγάλες απώλειες. Αμύνονταν με όλες τους τις δυνάμεις και κατάφεραν να συγκρατήσουν την πίεση των αντιπάλων τους. Η ίδια εικόνα επικρατούσε και στο κέντρο. Στο αριστερό κέρασ όμως η κατάσταση εξελισσόταν διαφορετικά. Εκεί τα αθηναϊκά πλοία, εκμεταλλευόμενα τον κλυδωνισμό των φοινικικών πλοίων από τον άνεμο και το κύμα όρμησαν με ενθουσιασμό εναντίον τους. Έσπαζαν τα κουπιά των εχθρικών πλοίων, ακινητοποιώντας τα, και στη συνέχεια οι οπλίτες πηδούσαν στα καταστρώματα και εξόντωναν τα πληρώματά τους. Άλλα περσικά πλοία βυθίστηκαν αΐτανδρα.

Οι ευκίνητες αθηναϊκές τριήρεις, μετά τις μεγάλες απώλειες των Φοινικών (και των Κυπρίων, που μάχονταν δίπλα τους), απέκτησαν σε ορισμένα σημεία τοπική αριθμητική υπεροχή και είχαν πλέον τη δυνατότητα να θέσουν σε εφαρμογή το σχέδιο του Θεμιστοκλή. Κατανικώντας λοιπόν τις πρώτες γραμμές των Φοινικών, με αποτέλεσμα να τεθούν ουσιαστικά εκτός δράσης τα εχθρικά σκάφη και της δεύτερης γραμμής, οι Αθηναίοι κινήθηκαν κυκλωτικά για να τους κτυπήσουν

Καθισμένος στον χρυσό του θρόνο ο Ξέρξης δεν περίμενε ότι θα γινόταν μάρτυρας της καταστροφής του στόλου του.

στα πλευρά και στη συνέχεια στα νότια. Ο φοινικικός στόλος βρέθηκε στο μέσο ενός φρικώδους κυκεώνα και ήταν θέμα χρόνου η νικητική του κάμψη. Οι Αθηναίοι, αφοσιωμένοι στις αποφάσεις του Θεμιστοκλή, έπεφταν πάνω στον αντίπαλο με λυσσαλέα ορμή. Μια μεγάλη έκτασης, χωρίς έλεος, σφαγή εκτυλίχθηκε εκείνο το απόγευμα του Σεπτεμβρίου. Οι Φοίνικες προσπαθούσαν πια απελπισμένα να συγκρατήσουν τους μανιασμένους Αθηναίους, που λίγες μέρες πριν είχαν δει με πίκρα την πατρίδα τους να φλέγεται. Ο ναύαρχος Αριαμένης, αδελφός του Ξέρξη, με εμβολισμένο το πλοίο του από ένα αθηναϊκό συνέχισε πεισματικά και γενναία να μάχεται ώσπου, κτυπημένος από πολλά δόρατα, έπεσε νεκρός στη θάλασσα. Όταν βυθίστηκε το πλοίο του ναυάρχου, μεγάλη ταραχή κατέλαβε τον βαρβαρικό στόλο. Όπως μας πληροφορεί ο Διόδωρος (ΙΑ, 18, 5), "έδιδαν πολλοί διαταγές αλλά καθένας διέταζε τα δικά του, γιατί αυτό και σταμάτησαν να πλέουν προς τα εμπρός και στρέφοντας προς τα πίσω έπλεαν στο ανοιχτό πέλαγος". (μεταφ. Απ. Παπανδρέου).

Μπορεί βέβαια κάποιος να φανταστεί τι συνέβη, καθώς όλα αυτά τα εμβολοφόρα πλοία στρέφονταν κατά βούληση προς διάφορες κατευθύνσεις αναζητώντας τη σωτηρία και θέλοντας να διαφύγουν από τη σφαγή. Οι Αθηναίοι, έχοντας κλείσει την πτέρυγά τους σε σχήμα τμήματος τόξου, δεν άφησαν στους Φοίνικες καμία δυνατότητα διαφυγής. Τα πλοία της πρώτης γραμμής τρεπόμενα σε φυγή έπεσαν σε εκείνα που ήταν παρατεταγμένα πίσω τους, τα οποία προσπαθούσαν να περάσουν μπροστά για να δείξουν στον βασιλιά την ανδρεία τους. Οι συγκρούσεις μεταξύ περσικών πλοίων ήταν πολλές. Ενδεικτικό της αναστάτωσης ήταν και το επεισόδιο της βασίλισσας Αρτεμισίας, η οποία για να διαφύγει από ένα αθηναϊκό πλοίο που την κατεδίωκε εμβόλισε ένα φιλικό πλοίο (των Καλυνδίων) και το βύθισε! Η κίνηση αυτή της δαιμόνιας

βασίλισσας της απέφερε διπλό κέρδος, γιατί, κατά τον Ηρόδοτο, ο κυβερνήτης του αθηναϊκού πλοίου πίστεψε πως ήταν ελληνικό πλοίο ή ότι είχε αυτομολήσει από τους Πέρσες και έτσι την άφησε ήσυχη. Από την άλλη οι Πέρσες επιτελείς, διακρίνοντας τη "γενναία" στάση της Αρτεμισίας και θεωρώντας πως το πλοίο που βύθισε ήταν εχθρικό (ελληνικό) μετέφεραν το συμβάν στον Ξέρξη, που εντυπωσιασμένος αναφώνησε "Οι άνδρες μου έγιναν γυναίκες και οι γυναίκες μου άνδρες" (Ηροδ. VIII, 88/μεταφ. Ευ. Πανέτσος).

Βέβαια, αντίθετα από ό,τι πίστευε ο Ξέρξης, τα περσικά πληρώματα δεν δέιλισαν και πολέμησαν ως τη δύση του ηλίου με αξιοθαύμαστη γενναϊότητα. Με τη συντριβή όμως της φοινικικής μοίρας και τη φυγή της ήταν αδύνατο πια να κρατηθεί σε τάξη ο υπόλοιπος περσικός στόλος. Οι αθηναϊκές τριήρεις, αφού κατανίκησαν τις αντίστοιχες φοινικικές και κυπριακές, επιτέθηκαν στα πλευρά του υπόλοιπου περσικού στόλου. Η εξέλιξη της ναυμαχίας ήταν ραγδαία. Τα πλοία των Κιλίκων, των Παμφίλων και των Λυκίων, τα οποία ακολουθούσαν στη σειρά και που μέχρι εκείνη την ώρα αντιστέκονταν σθεναρά και διεξαγόταν ένας σκληρός και αμφίρροπος αγώνας, όταν είδαν τα ισχυρότατα φοινικικά πλοία να τρέπονται σε φυγή δέχθηκαν μεγάλη πίεση και εγκατέλειψαν.

Αποτέλεσμα της φυγής προς το Φάληρο ήταν να συνθλιβεί ο περσικός στόλος στην είσοδο του στενού της Σαλαμίνας, καθώς ήταν αδύνατο όλο αυτό το πλήθος των πλοίων να εξέλθει ταυτόχρονα από τα δύο ανοίγματα εκατέρωθεν της Ψυττάλειας. Σε εκείνο το σημείο οι Πέρσες πρέπει να έχασαν τα περισσότερα πλοία τους, γιατί καθώς υποχωρούσε ο κύριος όγκος του δεξιού και του κέντρου έπεσε πάνω στους Ιωνες, που μάχονταν ακόμα με αξιώσεις απέναντι στους Λακεδαιμόνιους και τους Αιγινήτες. Ετσι κατέρρευσε και το μέτωπο των Ιώνων. Οι περσικές μοίρες βρέθηκαν μεταξύ σφύρας και άκμονος. "Οι Αθηναίοι δη-

λαδή μέσα στην αναταραχή αυτή βύθιζαν και τα πλοία που αντιστέκοντο και εκείνα που ετρέποντο σε φυγή, ενώ οι Αιγινίτες εκείνα που ζητούσαν να φύγουν. Και αν μερικά καμιά φορά διέφευγαν από τους Αθηναίους, έπεφταν στη βία τους επάνω στους Αιγινίτες” (Ηρόδ. VIII, 91/μετάφ. Ευ. Πανέτσος).

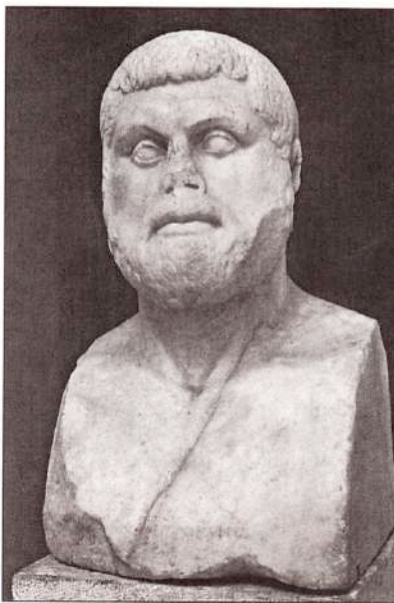
Νωρίς το βράδυ (“μέχρι δείλης”, Πλούταρχος) οι Έλληνες είχαν καταφέρει να υπερισχύσουν και να νικήσουν τους Πέρσες. Σύμφωνα με τον Διόδωρο σε αυτή τη ναυμαχία καταστράφηκαν 40 ελληνικά πλοία και πάνω από 200 περσικά, εκτός από εκείνα που αιχμαλωτίστηκαν μαζί με τα πληρώματά τους. Μερικοί σύγχρονοι ιστορικοί (Αλ. Δεσποτόπουλος) θεωρούν τις απώλειες των Περσών σε άνδρες μεγαλύτερες, στηριζόμενοι στη μαρτυρία του Ηρόδοτου (VIII, 89), πως “οι περισσότεροι από αυτούς, επειδή δεν γνώριζαν κολύμπι, εύρισκαν τον θάνατο στη θάλασσα”. Όμως ο περσικός στόλος αποτελείτο από όλους τους θαλασσιούς λαούς της αυτοκρατορίας και είναι δύσκολο να φανταστεί κάποιος να πνίγεται από άγνοια κολύμβησης ένας Φοίνικας, Κύπριος ή Ιωνας, επειδή όλοι τους ήταν από αιώνες “ψημμένοι” στη ναυτική ζωή! Ωστόσο η μαρτυρία του Ηρόδοτου είναι λογικό να ισχύει για τους Πέρσες στρατιώτες, που επέβαιναν στα πλοία και δεν ήταν εξοικειωμένοι με τη θάλασσα.

Υποχωρώντας ο περσικός στόλος άφησε ακάλυπτο το άγημα που είχε εγκατασταθεί στην Ψυτάλεια. Τότε ο Αριστείδης ο Λυσιμάχου, άνθρωπος μέγιστης αξίας, όπως χαρακτηριτικά λέει ο Ηρόδοτος, παρέλαβε πολλούς Αθηναίους οπλίτες από αυτούς που είχαν παραταχθεί κατά μήκος της ακτής της Σαλαμίνας και τους αποδίδασε στην Ψυτάλεια. Το τι επακολούθησε μας το μεταφέρει ο σαλαμινομάχος Αισχύλος (Πέρσαι, 453): “κύκλωσαν έτσι το νησί, που οι Πέρσες δεν είχαν που να στρέψουν, και από πέτρες που πέφτανε βροχή και τις σαΐτες χανόντουσαν. Στο τέλος πια οι Έλληνες, χιμώντας με μια κραυγή, χτυπούνε, κομματιάζουν τις σάρκες των δυστυχισμένων, ώσπου τους αφάνισαν όλους” (μετάφ. Τ. Ρούσσο).

Ο Ξέρξης κλονίστηκε θλέποντας το μέγεθος της καταστροφής. Η θάλασσα ήταν γεμάτη από τα ναυάγια και τα κορμιά των σκοτωμένων και “τριγύρω οι ακρογιαλιές και οι ξέρες μυρμηγκίαζαν από κουφάρια”. Οι Έλληνες όταν τελείωσε η ναυμαχία έσυραν στην παραλία της Σαλαμίνας τα ναυάγια και άρχισαν να ετοιμάζονται για δεύτερη ναυμαχία, γιατί νόμιζαν πως ο βασιλιάς θα χρησιμοποιούσε πάλι τα πλοία που του απέμειναν - και ήταν ακόμα πολλά. Όμως εκείνος, συγκλονισμένος από την ήττα, αποφάσισε να αποχωρήσει από την Ελλάδα.

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΝΑΥΜΑΧΙΑΣ

Η ελληνική νίκη στη Σαλαμίνα αποτέλεσε ένα θαυρύ και αποφασιστικό κτύπημα στο γόητρο της περσικής δύναμης, που μέχρι εκείνη τη στιγμή προήλαυνε θριαμβευτικά στον εσωτερικό κορμό της Ελλάδας, και προκάλεσε σημαντικότερες “αλυσιδωτές αντιδράσεις”,

Ο Θεμιστοκλής, ο άνθρωπος που “βύθισε το περσικό όνειρο” και χάρισε την ελευθερία στην Ελλάδα, ο δημιουργός της αθηναϊκής θαλασσοκρατορίας, ο μεγαλοφυής Αθηναίος ναυμάχος και διορατικός πολιτικός, μετά τα Μηδικά έπεσε σε δυσμένεια και εξοστρακισμένος (470 π.Χ.) πέθανε σε ηλικία 64 ετών στην αυλή του Αρταξέρξη, που του προσέφερε φιλοξενία και πλούτη εντυπωσιασμένος από τη μεγαλοφυΐα του.

τόσο στο φρόνημα του περσικού στρατού συνολικά, όσο και στη σταθερότητα της κρατικής δομής και της υπόστασης της ίδιας της αυτοκρατορίας των Αχαιμενιδών. Σε στρατηγικό επίπεδο είναι δυνατό να υποστηριχθεί τεκμηριωμένα πως η ιστορική μάχη προκάλεσε ισχυρό ψυχικό κλονισμό και κατάρρευση του φρονήματος στην περσική ηγεσία, αλλά και στους απλούς στρατιώτες, ώστε να θεωρηθεί κάθε απόπειρα για επανάληψη της ναυμαχίας την επόμενη μέρα ως μάταιη, ίσως δε και επικίνδυνη. Αν και ο στρατός δεν είχε ηττηθεί και ο στόλος εξακολουθούσε να μετρά τουλάχιστον 600 μονάδες (μαζί με τα 200 της αιγυπτιακής μοίρας), η ατμόσφαιρα στο περσικό επιτελείο το βράδυ της ήττας ήταν αποθαρρυντική. Ο Ξέρξης φοβόταν πως η είδηση της συντριπτικής ήττας του ναυτικού του θα ήταν η θρυαλίδα για την έκρηξη μιας ιωνικής επανάστασης, όπως συνέβη την επόμενη χρονιά. Αφησε λοιπόν τον Μαρδόνιο επικεφαλής του στρατού και επέστρεψε με συνοδεία 60.000 ανδρών στην Ασία.

Τα αίτια που οδήγησαν στη λαμπρή νίκη του ελληνικού στόλου ήταν πολλά. Καταρχήν είναι απαραίτητο να επισημανθεί πως κρίνουμε ένα στρατιωτικό γεγονός (τη συγκεκριμένη ναυμαχία, αλλά και τα Μηδικά στο σύνολό τους) χωρίς να έχουμε πληροφορίες από την πλευρά του αντιπάλου - των Περσών εν προκειμένω. Ο,τι γνωρίζουμε για τους ελληνοπερσικούς πολέμους το αντλούμε από ελ-

ληνικές πηγές (Ηρόδοτος, Αισχύλος, Πλούταρχος, Διόδωρος, Εφορος κ.ά.), ενώ αποουσιάζουν οι περσικές πηγές. Κύρια αιτία της περσικής ήττας, σύμφωνα με όλες τις περιγραφές, ήταν η επιλογή της θέσης. Το αποτέλεσμα δικαίωσε τον αρχιτέκτονα της νίκης Θεμιστοκλή, που η άφραστη στρατηγική του μεγαλοφυΐα του επέτρεψε να διακρίνει τα μοναδικά πλεονεκτήματα των στενών της Σαλαμίνας. Ο μεγάλος Αθηναίος στρατηγός, με πλευρές του χαρακτήρα του ακατανόητες ακόμα από τους συγχρόνους του, έμεινε στην ιστορία ως ο άνθρωπος που “βύθισε το περσικό όνειρο”. Οι επιλογές του ήταν κρίσιμες, ενώ η ευθύνη του απέναντι σε ένα έθνος και στην ιστορία τεράστια, αρκεί να σκεφτεί κάποιος τον τρόπο με τον οποίο οδήγησε, όχι μόνο τους Πέρσες, αλλά και τους Έλληνες, σε αυτή τη ναυμαχία. Δυστυχώς ο ιστορικός έρχεται να κρίνει και να αξιολογήσει γεγονότα (τετελεσμένα) και να σκιαγραφήσει χαρακτηρισ και προθέσεις προσωπικότητας υπό το “βάρος” του αποτελέσματος. Θα ήταν όμως επιπόλαιο να σπεύσει να κρίνει αρνητικά τον Κορίνθιο στρατηγό ή να θεωρήσει ως άβουλο τον Ευρυβιάδη. Ο ελληνικός στόλος των 380 πλοίων έπρεπε να αντιμετωπίσει 800 περσικές τριήρεις. Οι Θερμοπύλες είχαν ήδη σκιάσει με την έκβασή τους κάθε θάρρος και σκέψη για νίκη. Τι είχε λοιπόν στη διάθεσή του ο Θεμιστοκλής; Ποιό ήταν το ασυναγώνιστο όπλο του; Τολμούμε να πούμε πως το μεγαλύτερο όπλο του ήταν η “απελπισία” των Αθηναίων. Το ενδεχόμενο της σκλαβιάς ή η προοπτική της τελικής εγκατάλειψης της πατρίδας ήταν για τους περήφανους Αθηναίους άγος αβάσταχτο. Ήταν σίγουρος λοιπόν πως αυτοί οι άνθρωποι θα έδιναν αυτοθούλως την ίδια τους τη ζωή προκειμένου να ελευθερώσουν την ιερή τους γη. Η μάχη έπρεπε να δοθεί δίπλα στην καιόμενη Αττική. Βασικός παράγοντας αποδείχθηκε το μη σταθμιζόμενο από τη λογική στοιχείο (Bengtson).

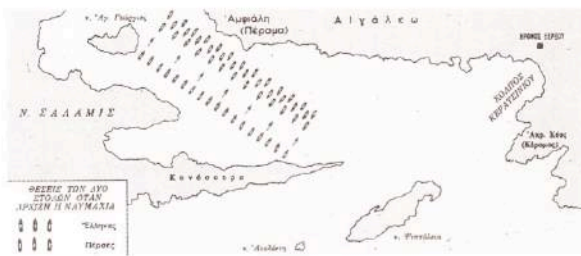
Πολλοί ιστορικοί αναφέρθηκαν στην ανώτερη τακτική των Ελλήνων, στα καλύτερα σκάφη τους και στη ναυτική τους εμπειρία. Αλλά τι να πούμε για τη ναυτική εμπειρία των Φοινίκων ή των Ιώνων; Είχαν τόσο μεγάλη εμπιστοσύνη στις ικανότητες και στα σκάφη τους ώστε αισθάνονταν, ίσως όχι άδικα, πολύ ανώτεροι των αντιπάλων τους Ελλήνων. Εξάλλου ο αθηναϊκός στόλος, πρόσφατο δημιούργημα του Θεμιστοκλή, δεν είχε “ηλικία” πάνω από 5-6 έτη. Το πρόβλημα δεν βρισκόταν στην ικανότητα ή στη γενναιότητα των εισβολέων, αλλά στην ανυπαρξία εσωτερικής συνοχής του περσικού στόλου, στην έλλειψη αλληλεγγύης ανάμεσα σε διαφορετικές προέλευσης ναυτικές μοίρες και στην απουσία κινήτρου (τα πληρώματα του περσικού στόλου το καλύτερο που είχαν να περιμένουν σε περίπτωση νίκης ήταν κάποιο δώρο από τον βασιλιά τους).

Το παραπάνω αποδεικνύει και το περιστατικό με την Αρτεμισία, η οποία για να σωθεί εμπόλισε ένα δικό της καρικό πλοίο, αλλά και η εχθρότητα που επέδειξαν για τους Ιωνες οι Φοίνικες. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Ηρόδοτος, κάποιοι Φοίνικες, πριν ακόμα τερ-

ματιστεί η μάχη, έσπευσαν να κατηγορήσουν για δειλία τους Ίωνες στον Ξέρξη. Ο "ζήλος" όμως των Ίωνων κατά τη μάχη ήταν τόσο μεγάλος και εμφανής που ώθησε τον Ξέρξη να αποκεφαλίσει τους συκοφαντές Φοίνικες. Ανεξάρτητα από το αποτέλεσμα του περιστατικού, αυτό που δείχνει με σαφήνεια είναι ότι επικρατούσε μεγάλη εχθρότητα μεταξύ των δύο βασικών τμημάτων του περσικού στόλου. Έτσι, αν και από ότι φαίνεται η ψυχολογική επιχείρηση του Θεμιστοκλή δεν είχε άμεσα αποτελέσματα πάνω στους Ίωνες, καλλιέργησε μια καταστροφική καχυποψία και εχθρότητα στα πληρώματα του περσικού στόλου. "Κατηγορείν αντί μάχεσθαι", σχολιάζει εύστοχα ο ναύαρχος Graviere, και συνεχίζει λέγοντας πως "οι λέοντες ως επί το πλείστον στην ήττα κατασπαράσσονται αμοιβαίως".

Αν σε αυτά προστεθούν η κακή διοίκηση του στόλου (ανίκανοι Πέρσες ναύαρχοι, που δεν είχαν καμία γνώση του ναυτικού πολέμου), η ελάχιστη εξοικείωση με τη συγκεκριμένη θάλασσα, η δουλική εξάρτηση από την ηγεσία του στρατού και ίσως ο υπερβολικά μεγάλος αριθμός των περσικών πλοίων (αριθμός που σε σημαντικό βαθμό ακύρωσε κάθε δυνατότητα τακτικού ελιγμού), τότε μπορεί εύκολα ο οποιοσδήποτε να κατανοήσει τους λόγους που οδήγησαν τους Πέρσες στην ήττα. Θα πρέπει επιπλέον να διερευνηθεί ο πραγματικός ρόλος της αποσπασμένης αιγυπτιακής μοίρας των 200 πλοίων. Είχαν ως αποστολή να κλείσουν την έξοδο του στενού Μεγάρων-Σαλαμίνας και να εμποδίσουν πιθανή φυγή του ελληνικού στόλου τη νύχτα πριν από τη μάχη (Διόδωρος) ή επρόκειτο να περιπλεύσουν τη νήσο και να κτυπήσουν τους ανυποψίαστους Έλληνες στα πλευρά και ενώ η ναυμαχία θα ήταν σε εξέλιξη (Graviere); Αν η αλήθεια βρίσκεται στη δεύτερη υπόθεση, τότε στην απραξία αυτής της μοίρας πρέπει να αποδοθεί σημαντικό μερίδιο της ήττας, καθώς ποτέ δεν φάνηκε για να υποστηρίξει τον υπόλοιπο περσικό στόλο.

Ο Θεμιστοκλής, έχοντας διακρίνει τα μειονεκτήματα του αντιπάλου, μπόρεσε χάρη στη μεγαλοφυή στρατηγική του να εξουδετερώσει την αριθμητική υπεροχή και τη μεγαλύτερη πολεμική πείρα των Περσών και να γίνει έτσι ο πρωτεργάτης της νίκης στη θρυλική ναυμαχία. Ο Πλούταρχος (Θεμ. 15) γράφει πως "καθώς το είπε ο Σιμωνίδης, την ωραία και μεγάλη εκείνη νίκη, με την οποία κανένα θαλασσινό κατόρθωμα, ελληνικό είτε ξένο, δεν μπορεί να παρομοιαστεί σε λαμπρότητα. Και αυτό το κατόρθωμα είναι βέβαια στην ανδρεία και την ορμή έργο όλων, όσοι πήραν μέρος, στη

Οι διαδοχικές φάσεις της ναυμαχίας της Σαλαμίνας ("Ιστορία του Ελληνικού Έθνους", Εκδοτική Αθηνών).

σκέψη όμως και τη στρατηγική αξία είναι αποκλειστικό έργο του Θεμιστοκλή" (μετάφ. Μ. Μερακλής).

Από τη ναυμαχία η Ελλάδα βγήκε δοξασμένη, κυρίως η Αθήνα, γιατί χωρίς αμφιβολία οι Αθηναίοι ήταν εκείνοι που είχαν δώσει αποφασιστική τροπή στον πόλεμο. Η ναυμαχία είχε κρίνει τον πόλεμο μόνο στη θάλασσα και γέμισε ασφάλεια τους Πελοποννησίους, αλλά άφηνε ακάλυπτους τους πέραν του Ισθμού Έλληνες, καθώς οι Πέρσες είχαν ακόμα το σύνολο του στρατού ξηράς (300.000 άνδρες περίπου) αλώδητο και αήττητο. Οι Έλληνες δεν ακολούθησαν τη συμβουλή του Θεμιστοκλή, δηλαδή να πλεύσουν στα μικρασιατικά παράλια και να ξεσηκώσουν τους εκεί Έλληνες σε επανάσταση (απειλώντας τις γραμμές υποχώρησης του εχθρού), οπότε ο πόλεμος θα είχε λήξει (U. Wilcken). Η παραδοσιακή σύνεση της

Σπάρτης, που ήταν αντίθετη σε κάθε υπερπόντια εκστρατεία, και ο επερχόμενος χειμώνας, υποχρέωσαν το ελληνικό ναυτικό σε τακτική αναμονής. Θα απαιτείτο έτσι άλλη μια μεγάλη μάχη (Πλαταιές, Θέρος 479 π.Χ.) για την ολοκληρωτική συντριβή του αντιπάλου και την οριστική απελευθέρωση της Ελλάδας, η οποία τραυματισμένη έπρεπε να ανασυγκροτηθεί μέσα από τα ερείπια που ακόμα κάπνιζαν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- (1) Ηρόδοτος: ΙΣΤΟΡΙΑΙ, VII-VIII, Εκδ. Βιβλιοθήκη Αρχαίων Ελλήνων Συγγραφέων, Ι. Ζαχαρόπουλος.
- (2) Αισχύλος: ΠΕΡΣΑΙ, Εκδ. Κάκτος.
- (3) Αριστοτέλης: ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑ, Εκδ. Κάκτος.
- (4) Πλούταρχος: ΒΙΟΙ ΠΑΡΑΛΛΗΛΟΙ - ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ, Εκδ. Κάκτος.
- (5) Διόδωρος Σικελιώτης: ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ, ΙΑ', Εκδ. Γεωργιάδη (οι πληροφορίες που παρέχει βασίζονται σε παλαιότερο έργο του Εφόρου, το οποίο δεν σώθηκε).
- (6) Πολύαινος: ΣΤΡΑΤΗΓΗΜΑΤΑ, Α', 30-Θεμιστοκλής, Εκδ. Γεωργιάδη.
- (7) Πausanias: ΕΛΛΑΔΟΣ ΠΕΡΙΗΓΗΣΙΣ, ΑΤΤΙΚΑ, Ν. Παπαγατζής, Εκδοτική Αθηνών, 1974.
- (8) G. Glotz: HISTOIRE GRECQUE, I-IV, 1925-1938.
- (9) Burn: PERSIA AND THE GREEKS: THE DEFENSE OF THE WEST, London, 1962.
- (10) U. Wilcken: GRIECHISCHE GESCHICHTE, Munchen, 1962 (ελληνική μετάφραση Ι. Τουλουμάκος, Εκδ. Παπαζήση, 1976).
- (11) Botsford & Robinson: HELLENIC HISTORY, New York-London, 1969 (ελληνική μετάφραση Σ. Τσιτσώνης, Εκδ. Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, 1979).
- (12) J.B. Bury & Russell Meiggs: A HISTORY OF GREECE, 1975 (ελληνική έκδοση Μ. Καρδαμίτσα, 1986).
- (13) H.W. Parke: GREEK ORACLES, London, 1967 (ελληνική μετάφραση Α. Βοσκόκ, Εκδ. Μ. Καρδαμίτσα, 1979).
- (14) Claude Mossé: HISTOIRE D'UNE DEMOCRATIE: ATHENES, 1971 (ελληνική μετάφραση Δ. Αγγελίδου, Εκδ. Μορφ. Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, 1983).
- (15) Hermann Bengtson: GRIECHISCHE GESCHICHTE (von den Anfängen bis die Romische Kaiserzeit), 1969 (ελληνική μετάφραση Α. Γαβριήλ, Εκδ. Μέλισσα).
- (16) Ed. Jurien De La Graviere: LA MARINE DES ANCIENS, Paris, 1880 (Α' ελληνική έκδοση: Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΝΑΥΤΙΚΟΥ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ, Κ. Ράδου, 1894Β' έκδοση: Εκδ. Δημιουργία - Α. Χαρίση, 1996).
- (17) Χ. Πελεκίδης - Αλ. Δεσποτόπουλος: Η ΝΑΥΜΑΧΙΑ ΤΗΣ ΣΑΛΑΜΙΝΟΣ, ΙΕΕ, Τομ. Β', σελ. 333-341, Εκδοτική Αθηνών, 1971.
- (18) Μ. Καραγάτση: Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ - Αρχαίος Κόσμος, Εκδ. Βιβλιοπωλείο της "Εστίας", 1994 (γ' έκδοση).